

TIP EĞİTİMİNDE EVRİMİ KONUMLANDIRMAK: EVRİMSEL TIP DİSİPLİNİ

Mehmet Cem MÜDERRİSOĞLU*, Necdet ERSÖZ**

Özet: Tıp eğitimi; kapsamı, nitelikleri ve toplumsal beklentiler açısından sürekli değişime uğramaktadır. Evrimsel tıp, değişim yaratan tüm bu etkenleri kapsamakta ve tıbbı bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır. Bu durum tıp öğrencileri veya hekimler için oldukça önemlidir. Evrimsel tıbbın, bir tıp disiplini olarak ele alınabilmesi, disiplinler arası bir alan olan "fiziopatoloji" örneğinde irdelenecektir. Ardından, bir kavram olarak evrim ile tıp bütünleşmesinde karşılaşılan sorunlara değinilecektir. Buna ek olarak, tıp eğitimi müfredatlarının yapısı ve evrimin konumu ile ilgili durumlar ele alınacaktır. Son olarak, Türkiye'de ilk defa tıp fakültesi öğrencileri tarafından kurulan "Evrimsel Tıp" oluşumu özelinde, evrimin tıp disiplini bünyesinde yer alabilmesi için öneriler sunulacaktır.

Anahtar sözcükler: tıp eğitimi, evrimsel tıp disiplini, fiziopatoloji

Finding a Place for Evolutionary Medicine in Medical Education : Evolutionary Medicine Discipline

Abstract: Medical education undergoes a change including its scope, quality and societal expectations. Evolutionary medicine covers all these items and provides a holistic perspective that is important to medicine students and doctors. An interdisciplinary area called "physiopathology" is an example to scrutinise evolutionary medicine as a discipline of medicine. Furthermore, some issues related to the relationship between as a concept of evolution and medicine is evaluated. In addition, the structure of medical education curriculum and the position of evolution are explored. Lastly, some suggestions are offered to make evolution a part of medical education curriculum by referring to "Evolutionary Medicine" that was founded by medicine students.

Key words: medical education, evolutionary medicine discipline, physiopathology

Bir kavramın ait olduğu değerler sistemi içerisindeki konumunun sorgulanabilmesi, o kavramın var oluşunun ve bunun mekanizmasının bileşeni olduğu değerler sistemiyle olan etkileşimiyle yakından ilişkilidir. Evrim kavramının ve bir disiplin olarak evrimsel tıbbın tıp eğitiminde yer alabilmesi durumu, tıp eğitimine dair bir irdeleme durumunu gerekli kılmaktadır. Öncelikli olarak, ilk kurulan tıp fakültelerinde, tıp eğitiminde meydana gelen değişimler ve farklı üniversite çatılarında tıp eğitiminin farklı ekolleri takip etmesi durumları, tıp eğitimi alanında yapılacak değişiklikler ile ilgili her zaman ve her durumda geçerli ifadeler kurulmasını zorlaştırmaktadır. Tıp eğitimi almakta olan toplum kesiminin niceliği ve niteliği bakımından uğradığı değişimler, tıp fakültesi mezunlarının toplumsal beklentileri karşılayabilmesinde tıp eğitiminin öğrencilere sağlamaya çalıştığı donanımın kapsamı, tıp eğitiminde doldurulması gereken boşlukların neler olduğunu gösterebilmektedir.

Tıp eğitiminde kazandırılması hedeflenen bilgi birikiminin ne derecede davranışa dönüştüğü ve hedeflerin beklentilerle ne derece örtüştüğü durumları, tıp eğitiminde yaşanan sorunların çıkış noktasına işaret etmektedir. Bilginin sürekli değişime uğradığı ve bilgiye biçilen değer hızla değiştiği bir dönemde, tıp eğitimi alanında yapılacak olan değişikliklerin bilginin ürüne dönüşümü üzerinde hız kısıtlayıcı bir etken olduğunu söylemek güç değildir. Türkiye'de yaygın bir kanı olarak tıp fakültesinin temel amacının lisans düzeyi eğitim düşünülüyor zaman bir pratisyen hekim yetiştirmek, uzmanlık eğitimi düşünülürken ise ilgili anabilim dalında uzmanlaşmış hekimler yetiştirmek olduğu şeklinde bir tutum bulunmaktadır. Bu kanıda kapsamlı bir eğitim sonucu kazanılan bir yetkinlik hissedilmekle birlikte, var olanla yetinme ve belirli kalıpların dışına çıkmama gibi kişiyi kısıtlayan yan anlamlar çıkarılabilmektedir. Bu düşünceye karşıt bir görüş olarak MME Johns'a göre tıp fakültesinin amacı bir pratisyen, cerrah ya da kardiyolog yetiştirmek değil, genel

*Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Lisans Öğrencisi

**Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Lisans Öğrencisi

ve üst düzeyde yeterliliğe sahip bir kök hücre (stem cell) yetiştirmektedir. Hekim adayı veya uzmanlık eğitimi alan hekimler; değişme, dönüşme, yenile(n)me becerisini yetkin olarak edindiğinde değiştirme, dönüştürme işlevini gerçekleştirir (Terzi, 2001). Bu işlevlerin gerçekleştirilebilmesinde evrimsel tıp eğitiminin hekimlik eğitiminin bir parçası olması son derece önemlidir; çünkü evrimsel tıp, tıbbın her alanını kendi potasında eritebilen ve zamanın değişim hızıyla uyumlu olarak ilerleyebilen bir disiplindir. Bir kök hücre potansiyeli ile eğitim alan hekimlerin tıp eğitimlerinde, evrimsel tıp disiplininin konumu hekimlerin bir kök hücre yapısındaki çekirdek bileşen olarak algılanmalıdır. Evrimsel tıp; bilginin değişimi ve değeri, hekimlerin kazanması gereken yetkinlikler ve tıbbın her alanını kuşatan kapsamlı yönleri açısından tıp eğitimi müfredatının vazgeçilemez bir parçası olmalıdır.

Evrimsel tıp kavramının taşıdığı anlam ve yöntem-bilim bakımından irdelenebilmesi, bu alanın tıp disiplininde olması gereken konumuna erişebilmesi için son derece önemlidir. Bir kuram olarak evrim, tıpta hastalık kavramına yönelik bakış açısını değiştirme uğratmaktadır. Tıp fakültelerinde fizyoloji ve patoloji bilimlerindeki temel bilgilerin özümsemesi ile hastalık kavramına yönelik teorik bir bilgi birikimi kazandırılması amaçlanır. Fakat tıp fakültelerinde hastalık kavramı genel olarak mekanik biyoloji yaklaşımı ile açıklanmaya çalışılır ve klinik bilimlerin hastalıklara yönelik verdiği eğitim içeriği mekanik biyoloji yaklaşımı üzerine inşa edilmiştir. Başka bir deyişle, hastalığın "fizyopatolojik" sürecine işaret eden durumlar ortaya konur ve buna uygun tedavi basamakları geliştirilir. Mekanik biyoloji yaklaşımının tıp eğitiminin içerisindeki işleyiş mekanizmasında eksik yarattığı durumlar da bulunmaktadır. Öncelikle, tıp fakültelerinin klinik eğitim öncesi döneminde yer alan temel tıp bilimleri müfredatında fizyopatoloji şeklinde fizyolojiyi ve patolojiyi bir arada harmanlayan özel bir ders bulunmamaktadır. Fizyoloji dersi okutulduktan ve tüm fizyoloji konuları bitirildikten sonra patoloji dersi başlamaktadır. Patoloji dersi bitirildikten sonra ise hastalık kavramı klinik eğitim içerisinde ilgili branşlarda ele alınmaktadır. Fizyoloji ve patoloji arasında bir köprü kurma dürtüsü neredeyse yoktur ve bir biyolojik sistemde meydana gelen olağandışı durumların mekanizmasının anlatılması işi daha çok patoloji eğitimcilerine bırakılmıştır. Hâlbuki temel fizyoloji derslerinde biyolojik sistemlerdeki temel mekanizma bilgilerinin hastalık kavramı ile ilişkilendirilmesi son derece önemlidir. Diğer bir yandan, patoloji dersinin sahip olduğu ders yoğunluğu göz önüne alınırsa,

fizyoloji ile patoloji arasındaki bağlantı kurma işlevinin belli bir oranda öğrencinin kendisine bırakıldığı görülmektedir. Daha da üzücü bir durum olarak, Türkiye'de fizyolojiyi ve patolojiyi harmanlayan kaynak sayısının son derece az olduğu, bu kaynakların birçoğunun yıllar öncesinde basılan/çevrilen kitaplardan ibaret olduğu, şu an baskısı olan güncel bir fizyopatoloji kaynağının olmadığı görülmektedir. Bu nedenle son on yıllardaki tıp fakültesi öğrencilerinin fizyopatoloji şeklinde disiplinler arası bir alana isim olarak yabancılaşma duyması şaşırtıcı değildir. Evrimsel tıbbın tıp eğitiminde gerçekleştirebileceği en büyük değişim, tıpkı fizyoloji ve patoloji gibi birbiriyle son derece ilintili iki disiplinin bir araya gelebilmesi gibi, farklı tıp disiplinlerine genel bir bakış açısı geliştirmek ve buradan hareketle hastalık kavramının "niçin"ine yönelik bir sorgulama yapma gücü kazandırmak olacaktır. Günümüzdeki tıp eğitimi daha çok "nasıl"a odaklanan ve çözümlerini bu sorunun ardından sunan bir tutum içerisinde. Oysaki evrimsel tıp, yapısı gereği hastalık kavramının "niçin"ine yönelerek ortaya çıkışından bugüne değin ele alınan hastalıkların süreçlerini gözler önüne serecektir. Evrimsel tıp disiplininin sağlayacağı en önemli katkılardan biri, tıpta hastalık kavramına yönelik özgün düşünce kalıplarının geliştirilmesi olacaktır ve bu durum hekim adaylarının yaşam boyu kendi kendine öğrenebilme ve sorgulama becerilerini güçlendirecektir. Burada bahsedilen "fizyopatoloji", tıpta bir örüntü oluşturarak ortaya çıkan ve tıp eğitimi çıktılarına zenginleştiren birçok disiplinden sadece bir tanesidir ve tıp eğitiminde birbiriyle harmanlanabilecek veya birbirinden ayrı ele alınamayacak nice disiplin bulunmaktadır. Fizyopatoloji örneği özelinde asıl anlatılmak istenen, tıpta sahip olunan kavramlar irdelenirken hekim adaylarının veya hekimlerin mesleki yaşamları boyunca yeni kuramsal çerçeveler çizebilmesini ve özgün tedavi basamakları geliştirmesini sağlamaktır.

Evrimsel tıp disiplininin tıp eğitimi müfredatında yer alabilmesi için tıp eğitiminin ve evrimsel tıp disiplinin kendi içerisinde yoğunlaştığı temel konulara odaklanmak gerekmektedir. Evrimsel tıp penceresinden bakıldığında evrim kavramı ile ilgili olarak yanlış bilinen tüm durumların aydınlatılması ve evrim ile ilgili bilgi kirliliğinin temizlenmesi evrimsel tıbbın tıp müfredatında yer alabilmesi için temel koşuldur. Dünya genelinde farklı kültürlerin farklı bakış açıları olmasına rağmen, yaygın bir kanı olarak evrimin bir inanç şekli olduğu düşünülmekte ve evrim kavramı önyargıların açmazında kalabilmektedir. Evrimle ilgili çeşitli yayınların sansüre uğraması, evrimle ilgili çalışmalar yapan bilim

insanların ötekileştirilmesi, evrime dair düşüncelerin doğrudan Darwin'i hedef alan saldırgan nitelikli ifadelerden ibaret sanılması evrim kavramının tıp içerisinde yer almasını zorlaştıran ve evrimsel tıp alanında çalışmalar yapmak isteyen bireyleri örseleyen etkenlerdir. Her şeyden önce, evrimin kavram olarak ne'liğini aydınlığa kavuşturmak, henüz evrim hakkında birçok bilinmeyen olmasına rağmen, evrimle uğraşan ve bunu tıpla buluşturmak isteyen kişilerin birincil ödevi olmalıdır. Zaten evrimsel tıp disiplini yapısı gereği klasik tıba karşı değildir veya köktenci bir karşıtlık ile tıba alternatif olsun diye üretilmiş bir kavram değildir. Evrimsel tıp, temelde "değişim" kavramı üzerinden hareket ederek her türlü sorgulamayı yapabilecek ve tıbbın her alanını kuşatabilecek bir disiplindir. Günümüzde hipertansiyonun artışı, obezite, kanser mekanizmaları, bazı alerjik hastalıkların ortaya çıkışı gibi görülme sıklığı artmış birçok biyolojik bozukluk, evrimsel tıp disiplininin verileriyle ilişki kurularak yeniden ele alınabilmektedir. Evrimsel tıp, tıbbın henüz yanıtlanı bulamadığı sorularını çözmek için bir yöntem sunmakta ve bu yöntem düşünme eylemi üzerinden gerçekleşmektedir. Bu nedenle evrimsel tıbbı yadsıyan düşünceler, evrimin dinamik yapısını algılayamayan ve kısıtlı bir bakış açısı taşıyan düşüncelerdir.

Tıp eğitimi müfredatları üzerinde değişiklikler yapmanın kolay bir iş olduğu söylenemez. Evrimsel tıp disiplininin tıp eğitiminde yer alması gerektiği konusunda uzlaşmak, müfredat değişikliğinin kendi içerisinde sahip olduğu çeşitli sorunlarla yüzleşmeyi gerektirmektedir. Tıp müfredatlarında değişiklik yapılmak istenirken dikkate alınması gereken en temel belirleyicilerinden biri, tıpta verilmesi hedeflenen bilgi birikimine ek olarak yer alması düşünülen yeni konular için yeterli zamanın olmadığı düşüncesidir. Buna ek olarak, farklı üniversitelerin farklı eğitim sistemlerinin olabilmesi (klasik eğitim müfredatı, entegre (bütüncül) müfredat ve probleme dayalı öğretim müfredatı gibi) tıp eğitimi adına bir fikir birliğinden bahsetmenin olanaklı olmadığını göstermektedir. Böyle bir durumda, evrimsel tıbbın farklı müfredat içeriklerine sahip tıp fakültelerinde nasıl konumlandırılacağı önemli bir sorundur. Bunların yanında, çeşitli sebeplerden ötürü evrimsel tıbbın tıp eğitiminde mutlaka yer alması gerektiğini düşünen öğretim üyesi son derece azdır. Ülkemizde, evrimsel tıp alanında özel eğitim almış öğretim elemanı yoktur ve evrimsel tıp alanında eğitimcilerin eğitimi için nasıl bir çözüm olabileceği konusunda bir durum ortaya konulamamıştır. Evrimsel tıp ile ilgili öğretim elemanlarının tıp fakültelerinin hangi

anabilim dalında konumlandırılacağı, eğer evrimsel tıp adıyla yeni bir anabilim dalı açılacaksa bunun için gereken maddi desteği bulmanın güçlüğü gibi durumlar evrimsel tıbbın tıp eğitiminde yer alması aşamasında karşılaşılan diğer sorunlardır. Bu sorunların çözümünde öncelikli koşul, evrimsel tıp disiplinine ait bir farkındalık kazanılmasıdır. Bu farkındalık, tıp fakültelerindeki öğretim üyelerinin birbiriyle iş birliği içerisinde olmasıyla daha da artacaktır. Tıp fakültesi çatısı altında bulunan bütün anabilim dallarının evrimsel tıp disiplini ile ilintili konularını ders içeriklerine koyması, tıp eğitimi alan kişilerin evrimsel tıp disiplini ile olan bağıını güçlendirecektir. Ayrıca, tıp eğitiminde ölçme ve değerlendirme aşamalarında evrimsel tıbbın önemini ortaya koyan çeşitli içeriklerin yer alması (örneğin evrimsel tıpla ilişkilendirebilecek sınav soruları), evrimsel tıp disiplininin tıpta sağlayabileceği en büyük kazanımlardan biri olan "kendi kendine sorgulama" becerisini güçlendirecektir. Bu noktada, ayrıca, tıp fakültelerinde öğrenim gören lisans öğrencilerinin evrimsel tıp literatürüne yönelik ilgi ve bunun neticesinde bilgilerini artırmaya yönelik, bizzat öğrencilerin sorumluluğunda kurulacak olan bilimsel organizasyonlar, öğrenci üniversite toplulukları, düzenlenecek akademik faaliyetler ve bilgi edinimi amaçlı grup çalışmaları da evrimsel tıp öğrenimi için öğrenci düzeyinde yapılabilecek çalışmalardan bazılarıdır. Nitekim Türkiye'de tıp fakülteleri öğrencileri arasında evrimsel tıp yaklaşımını desteklemek ve ilgili alana yönelik akademik etkinlikler yürütmek üzere 2015 - 2016 dönemi içerisinde Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesinde resmî bir bilimsel topluluk kurulmuş, 28 - 29 Mayıs 2016'da da tıp fakültesi öğrencileri sorumluluğundaki evrimsel tıp üzerine ilk sempozyum olan, I. Gazi Evrimsel Tıp Sempozyumu Ankara'da gerçekleştirilmiştir.

Evrimsel tıp, tıbbın tüm alanlarını kuşatan bir disiplin olarak, halen yanıtı bulunamamış birçok tıbbi konuyu irdeleme gücünü sağladığı gibi, farklı tıp disiplinlerinin sahip olduğu bilgi birikiminin birbiriyle bütünleşmesini sağlamaktadır. Hangi tıp eğitimi sistemi olursa olsun, evrimsel tıbbın tıp eğitiminden ayrı düşünülmemeyeceği bir gerçektir. Evrimsel tıp, tüm tıp insanların dayanışmasıyla hak ettiği yeri bulacaktır.

Kaynakça

Terzi, C. (2001) *Toplum Sağlığına Bir Köprü: Tıp Eğitimi (2. Baskı)*. İstanbul, İletişim.